

Individuální a sociální zkušenost nezaměstnaných

Proč je nezaměstnanost tíživým existenciálním zážitkem?

- ▶ Centrální role práce a zaměstnání v naší kultuře
- ▶ Účast na konzumu
- ▶ Účast na „statusu“

Freud (1963)

„práce je pouto, které nás váže k realitě. Jestliže nemáme povinnost ráno vstát a jít do práce, pak se ocitáme v nebezpečí, že nás ovládnou fantazie a emoce“.

Robertson (1987)

„ i když bezprostředním efektem nezaměstnanosti je pokles příjmů, je pro nezaměstnaného nejbolestivější ztráta vlastní ceny v očích okolí“.
(sociální smrt)

Práce – centrální instituce

- ▶ Cíle
- ▶ Status
- ▶ Sociální kontakty
- ▶ Strukturu našeho života, času

Vzdělání – příprava na zaměstnání

Volný čas – regenerace pro další práci v
zaměstnání

Dlouhodobá nezaměstnanost u jedinců

- ▶ Láme pracovní etiku a demotivuje člověka hledat dále své místo na trhu práce (definitivní vyloučení z pracovního trhu)
- ▶ Devastuje lidský kapitál nezaměstnaného
- ▶ Stigmatizuje nezaměstnané a budí vůči nim nedůvěru potenciálních zaměstnavatelů
- ▶ Představuje krizi identity člověka ve světě, který je organizován na principu placené práce, z níž se odvozuje i jeho postavení a význam.

Důsledky nezaměstnanosti

- ▶ Životní úroveň
- ▶ Absolutní deprivace (existenční ohrožení) a relativní deprivace (psychické strádání způsobené vyloučením z konzumu)

Paní Eliška (38 let, vyučená kadeřnice, ZPS – omezení práce ve stoje): *„Mám tři děti. Jsem rozvedená, a tak se mám co ohánět, abychom to všechno finančně zvládli. Terezce jsem minulý týden koupila nové kalhoty a teď je na řadě Anička. Na oblečení dětí dbám, aby si ve škole neřekli, že jsme nějaké socky a nosíme věci jen ze sekáče. To se raději uskromníme v jídle.“*

Podpora v nezaměstnanosti

- ▶ Nárok na podporu v nezaměstnanosti má uchazeč o zaměstnání, který:
 - a) vykonával v délce alespoň 12 měsíců v rozhodném období (§ 41) zaměstnání nebo jinou výdělečnou činnost zakládající povinnost odvádět pojistné na důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti²¹⁾ (dále jen "předchozí zaměstnání"),
 - b) požádal úřad práce, u kterého je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání, o poskytnutí podpory v nezaměstnanosti a
 - c) ke dni, k němuž má být podpora v nezaměstnanosti přiznána, není poživatelem starobního důchodu.

Doba vyplácení podpory

- ▶ Podpora v nezaměstnanosti náleží uchazeči o zaměstnání při splnění stanovených podmínek po podpůrní dobu. Podpůrní doba činí u uchazeče o zaměstnání

- a) do 50 let věku 6 měsíců,
- b) od 50 do 55 let věku 9 měsíců,
- c) nad 55 let věku 12 měsíců.

Výše podpory

- Na základě průměrného měsíčního čistého příjmu v posledním zaměstnání.
 - 50 % příjmu po dobu prvních 3 měsíců
 - 45 % příjmu po zbývající dobu
 - 60 % příjmu po dobu rekvalifikace
- první tři měsíce 0,12 násobku průměrné mzdy v NH (2.357,-) a 0,11 pro zbývající období (2.160,-), pokud nelze příjem zjistit, 0,14 podpora při rekvalifikaci
- OSVČ na základě vyměřovacího základu důchodového pojištění a příspěvku na SPZ
- Nejvýše do částky 0,58 násobku průměrné mzdy v NH za 1. až 3. čtvrtletí kalendářního roku, ve kterém byla podána žádost (11.389,-)
(v případě rekvalifikace 0,65)

Podpora – Velká Británie

- ▶ Nárok na podporu má ten, který nejméně po dobu 39 týdnů odváděl sociální pojištění
- ▶ Výše podpory:
 - občané starší 25 let - týdně 82 EUR – 2.270,- Kč (9.080,- Kč)
 - 18 – 24 let - týdně 65 EUR – 1.800,- Kč (7.200,- Kč)
 - Mládež ve věku 16-17 let 50 EUR – 1.385,- Kč (5.540,- Kč)
 - Nárok na podporu – 182 dnů.

Podpora - Polsko

- ▶ Nárok na podporu má každý občan, který během posledních 18 měsíců řádně odváděl sociální pojištění po dobu 1 roku.
- ▶ Výše podpory:
 - 80 % (1-5 let pojištění)
 - 100 % (5- 20 let pojištění)
 - 120 % (20 a více let pojištění)

Vyměřovací základ 105 EUR

Délka podpory – závislá dle regionu (6 – 18 měsíců)

Podpora - Nizozemí

- ▶ Nárok na podporu má ten, kdo během posledních 39 týdnů minimálně po dobu 26 týdnů řádně odváděl sociální pojištění.
- ▶ Výše podpory 70 % minimální mzdy
- ▶ Délka nároku:
- ▶ 6 měsíců – 5 let (závislá na délce odvádění pojištění)

Absolventi škol mají nárok na podporu 6 měsíců.

Podpora - Francie

- ▶ Nárok má ten, který během posledních 22 měsíců odváděl sociální pojištění nejméně po dobu 6 měsíců.
- ▶ Výše podpory:
Z průměrné mzdy za posledních 12 měsíců
(57 % nebo 40,4 % + 10,15 eur denně)
Délka podpory:
7 – 42 měsíců (závisí na věku a počtu let pojištění)

Podpora - Německo

- ▶ Nárok má občan, který během posledních tří let minimálně po dobu jednoho roku řádně odváděl sociální pojištění
- ▶ Výše podpory:
 - ▶ 67 % (bezdětní 60 %)
 - ▶ Maximální vyměřovací základ činí 5 150 EUR a 4 350 EUR v bývalém NDR
- ▶ Délka pojištění
- ▶ 6 – 32 měsíců (starší jsou zvýhodněni)

Průměrná hrubá měsíční mzda

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
	Kč	7004	8307	9825	10802	11801	12797	13614	14793	15866	16917	18041	18985	20211
Průměrná hrubá měsíční mzda	index nominální mzdy	118,6	118,6	118,3	109,9	109,2	108,4	106,4	108,7	107,3	106,6	106,6	105,2	106,5
	index reálné mzdy	107,8	108,7	108,7	101,3	98,6	106,2	102,4	103,8	105,4	106,5	103,7	103,2	103,9
Průměrná hrubá měsíční mzda v nepodnikatelské sféře	Kč	7122	8332	9973	10611	11090	12474	12731	13954	15342	16800	17762	18775	19784
	index nominální mzdy	119,9	117,0	119,7	106,4	104,5	112,5	102,1	109,6	109,9	109,5	105,7	105,7	105,4
	index reálné mzdy	109,0	107,2	110,0	98,1	94,4	110,2	98,3	104,7	108,0	109,4	102,8	103,7	102,8
Průměrná hrubá měsíční mzda v podnikatelské sféře	Kč	6961	8297	9764	10853	11994	12887	13864	15033	16017	16951	18124	19045	20333
	index nominální mzdy	118,2	119,2	117,7	111,2	110,5	107,4	107,6	108,4	106,5	105,8	106,9	105,1	106,8
	index reálné mzdy	107,5	109,3	108,2	102,5	99,8	105,2	103,6	103,5	104,6	105,7	104,0	103,1	104,2

Zdroj: MPSV

Životní minimum

Částky životního minima

Životní minimum člena domácnosti

Jednotlivec	3 126 Kč
První dospělá osoba v domácnosti	2 880 Kč
Každá další dospělá osoba	2 600 Kč
Nezaopatřené dítě	
do 6 let	1 600 Kč
6 až 15 let	1 960 Kč
15 až 26 let	2 250 Kč

Minimální mzda

Období	Výše minimální mzdy	
	v Kč za měsíc	v Kč za hodinu
1991 únor	2 000	10,80
1992 leden	2 200	12,00
1996 leden	2 500	13,60
1998 leden	2 650	14,80
1999 leden	3 250	18,00
1999 červenec	3 600	20,00
2000 leden	4 000	22,30
2000 červenec	4 500	25,00
2001 leden	5 000	30,00
2002 leden	5 700	33,90
2003 leden	6 200	36,90
2004 leden	6 700	39,60
2005 leden	7 185	42,50
2006 leden	7 570	44,70
2006 červenec	7 955	48,10
2007 leden	8 000	48,10

Tabulka 10 Subjektivní „příjmová“ chudoba nezaměstnaných v zemích EU a v ČR
 (Otázka: „*Jak vycházíte se svými příjmy?*“, respektive „*Jak jste vycházeli se svými příjmy předtím, než jste získal/a zaměstnání (tedy v nezaměstnanosti)?*“).

	s velkými obtížemi	s obtížemi	s jistými obtížemi	poměrně snadno	(velmi) snadno	celkem
Dánsko	22,6	36,1	26,3	13,2	1,8	100
	58,7			15,0		
Německo (Západ)	23,6	40,3	31,7	3,8	0,6	100
	63,9			4,4		
Německo (Východ)	23,7	48,9	26,0	1,4	0	100
	82,6			1,4		
Velká Británie	37,3	40,7	11,5	9,6	0,9	100
	78,0			10,5		
Portugalsko	36,1	37,0	24,6	1,7	0,6	100
	73,1			2,3		
EU 15	26,8	37,5	28,0	6,5	1,2	100
	64,3			7,7		
ČR	27,5	28,4	27,9	11,9	4,6	100
	65,9			16,5		

Poznámka: Ve srovnávacím výzkumu evropských zemí (rok 1996, reprezentativní výběrový soubor 1000 respondentů za každou zemi doplněný vzorkem 300 nezaměstnaných) zněla otázka: „Thinking about your current financial situation would you say it is very difficult, quite difficult, neither easy nor difficult, quite easy or very easy to make ends meet?“

Pramen: Gallie 1999

Vnímání času

- ▶ Změna vnímání času
- Považováno za jeden z nejvýraznějších psychologických důsledků nezaměstnanosti.

Paní Marta (53 let, základní vzdělání, ČID – onemocnění kloubů): „Když jsem byla delší čas doma jako nezaměstnaná, zvykla jsem si ráno vstávat později. Něco jsem pojedla. Po obědě jsem si na chvíli lehla. Odpoledne jsem se šla trochu projít, ale někdy se mi ani nechtělo. K večeru jsem zapla televizi. V noci mi potom dlouho trvalo, než se mi podařilo usnout.“

Důsledky nezaměstnanosti

- ▶ Sociální izolace
- ▶ Ztráta statusu
(ztráta zaměstnání jako viditelný důkaz osobního selhání)
- ▶ Zátěž rodinných vztahů
- ▶ Zhoršení zdravotního stavu
- ▶ Reprodukční chování

Vliv na rodinu

- ▶ Finanční potíže, ale také:
- ▶ Strukturální dezorganizace a krize, krize rodinného systému a narušení denních rodinných zvyklostí
- ▶ Změn v sociálních vztazích a sociální izolace rodiny v nezaměstnanosti
- ▶ Změn postavení nezaměstnaného jedince v rodinném systému, ztrátou jeho statusu a autority, odvozených ze zaměstnání a z jeho příspěvků příjmům rodiny
- ▶ Změn v rozdělení domácí práce

Ztráta zájmu o život ve společnosti

- Underclass (třída deklasovaných)
- Nebezpečí dědičnosti

Pan Adam (21 let, vyučen jako obráběč kovu, ZPS – omezení zvedání těžkých břemen): *„Tatka i mamka jsou nezaměstnaní. Brácha se odstěhoval, ale práci taky nemá. Mě se po ukončení učňáku podařilo najít práci jen na měsíc. Je to celkem jasné. Bydlíme na Bruntálsku, kde prostě práce není. Nestěžuju si. Bereme různé dávky a dá se přežít. Práci bych vzal jen dobře placenou.“*

Životní strategie nezaměstnaných

- ▶ Aktivní - snaží se neustále vyhledávat nové informace ve všech dostupných zdrojích, stresová situace ztráty práce u tohoto typu mobilizuje psychickou energii.
- ▶ Pasivní - novým informacím se vyhýbá, vyčkává na řešení samo od sebe, pokouší se na situaci nemyslet, nepřipouštět si ji, čímž se snaží eliminovat stresové podněty na nejnižší možnou míru.

Strategie nezaměstnaných

- ▶ délka nezaměstnanosti
- ▶ „normální stav“
- ▶ Fáze adaptace:
 - Šok
 - Fáze úzkosti a deprese, ztráty duševní rovnováhy
 - Fatalistická – adaptace na nový způsob života

1. Šok

Pan Luboš (39 let, středoškolské vzdělání, ČID – omezená hybnost pravé nohy): *„Po pracovním úraze jsem o práci u policie přišel. Byl to pro mě úplný šok. Vždycky jsem si myslel, že o práci u policie se nedá přijít. Ze začátku jsem obešel všechny kamarády a firmy v okolí. Vůbec jsem si nepřipouštěl, že bych práci nenašel.“*

2. Úzkost, deprese, pesimismus, ztráta duševní rovnováhy

Pan Luboš: *„Najednou mi došlo, že se na mě všichni vykašlali. Přišel jsem o většinu kamarádů. Nikoho jsem nezajímal.“*

3. Fatalistická – adaptace na „nový život“

Pan Luboš: *„Manželka podniká, a tak jí občas pomůžu s účetnictvím. Většinu času trávím doma. Vyzvedávám dcerku ze školky. Cítím se pod psa. To jsem teda dopadl.“*

Pan Ondřej (54 let, vyučený auto mechanik, ČID – omezení chůze, práce ve stoje a zvedání těžkých břemen): „Byl jsem krátce nezaměstnaný v roce 1990. A to byl obrovský problém, jak pro rodinu, tak pro mé přátele, tak i pro mě. Všichni si mysleli, že se mi nechce dělat. Myslel jsem si, že budu muset chodit kanálama, jestli práci okamžitě neseženu. Když jsem potom přišel o práci v roce 1997 bylo to už úplně normální. Spousta kamarádů práci taky nemá a nejsou to žádní flákači. Všichni už to berou úplně normálně.“

Individuální prožívání ztráty zaměstnání

- ▶ Osobní dispozice
- ▶ Věk
- ▶ Pohlaví
- ▶ Typ kvalifikace
- ▶ Rodinné zázemí

Typy životních strategií nezaměstnaných:

- ▶ Strategie spojené s hledáním nového zaměstnání
- ▶ Strategie související s přežitím v nových podmínkách
- ▶ Strategie překonávání stigmatu spojeného s nezaměstnaností

Strategie související s přežitím v nových podmínkách

- ▶ Omezení spotřeby
- ▶ Postupné zřeknutí se původního rozsahu potřeb
- ▶ Hledání alternativních způsobů uspokojování potřeb
- ▶ Rezignace a apatie

Strategie překonávání stigmatu spojeného s nezaměstnaností

- ▶ Vytěsnění nepříznivé situace z vědomí.
- ▶ Únik do sociálního prostoru, kde nezaměstnanost není stigmatizující.
- ▶ Zatajování situace nezaměstnanosti
- ▶ Plnění obecných očekávání spojených s rolí nezaměstnaného.
- ▶ Chápání své situace jako situace způsobené vnějšími okolnostmi
- ▶ Rozvíjení aktivit volného času.
- ▶ Účast na aktivitách zaměřených do budoucna
- ▶ Únik do pozice se společensky hodnotnějším statutem

Skupiny nezaměstnaných – kultury nezaměstnaných

Rovnostářská kultura

- tradiční postoj k práci (pocit odpovědnosti)
- hledají práci (i za méně výhodných podmínek)
- obtížně akceptují závislost na sociálním státu
- do této kultury náleží konformisté a ritualisté.

Konformisté

- ▶ Snaží se společensky akceptovatelnými prostředky získat zaměstnání a prostřednictvím něho vyšší úroveň spotřeby, na niž aspirují.
- ▶ Jsou to klienti pracovních úřadů, návštěvníci rekvalifikačních kurzů, osoby nezneužívající sociálních podpor.

Ritualisté

- ▶ Jsou modifikací konformistů v situaci, která neskýtá reálnou šanci na úspěch.
- ▶ Lidé se vzdávají naděje na vyšší úroveň
- ▶ Ale dodržují rituály spojené s hledáním práce (zejména docházení na úřad práce).
- ▶ Stejně jako konformisté nezneužívají systém sociálních podpor.

Fatalistická kultura

- ▶ Cítí se odevzdání svému osudu (který je výsledkem vnějších sil.
- ▶ Izolují se a uzavírají
- ▶ Zcela závislí na systému sociálních podpor (popř. charitativních organizací)
- ▶ Vnímají to jako něco samozřejmého, přirozeného
- ▶ Vyznačují se rezignací (situace, ze které není úniku, jedině únik z reality)

Individualistická kultura

- ▶ Konkuruje hlavnímu proudu
- ▶ ale snaží se využívat jejich norem
- ▶ Práci vnímají pouze jako cestu k dosažení určité úrovně spotřeby
- ▶ Pohybují se v sociálních sítích
- ▶ Důraz je kladen na svobodu a volný čas
- ▶ Nejsou vystaveni sociálnímu tlaku vyvíjenému na nezaměstnané
- ▶ Patří sem nezaměstnaní, kteří jsou označováni jako podnikaví a kalkulující..

Podnikaví a kalkulující

Podnikaví

- ▶ Stále aspirují na vyšší úroveň spotřeby, usilují o hledání
- ▶ regulérního zaměstnání, ale příjmy si zajišťují i mimo oficiální
- ▶ trh práce.

Kalkulující

- ▶ Svoji úroveň spotřeby si snaží udržet kalkulací se systémem různých sociálních podpor a jiných alternativních příjmů, jejichž zdrojem je stát.
- ▶ Tyto osoby o získání zaměstnání neusilují nebo je odkládají.

Vavrečková (1998) uvádí, že existuje skupina osob a domácností, jejichž převažujícím příjmem jsou dlouhodobé sociální dávky. Tyto rodiny mají již propracovanou, někdy i po léta uplatňovanou strategii vedoucí k maximalizaci příjmů bez výkonu legální pracovní činnosti.

Autonomní

- ▶ velkým odklonem od hlavního proudu společnosti
- ▶ svébytnou filozofií života, v níž je vysoce ceněna nezávislost a nekonzumní způsob života.
- ▶ Zaměstnání nehledají
- ▶ svoje potřeby přizpůsobují svým finančním
- ▶ možnostem.
- ▶ Příležitostně přijímají jednorázové práce.
- ▶ K této kultuře patří bezdomovci, bohéma, nekonformní osoby žijící v komunitách, lidé věnující se dobrovolné práci, studiu

Potíže bývalých nezaměstnaných na novém pracovišti

- ▶ Přetrvávání zdravotních potíží – únava, deprese, potíže spánku

Paní Marta (53 let, základní vzdělání, ČID – onemocnění kloubů): *„Když jsem nastoupila do chráněné stolařské dílny, první měsíc jsem byla hrozně unavená. Pracuji na 6 hodin a převážně uklízím. Když jsem přišla z práce, jen jsem lehla a spala až do dalšího dne. Teď jsem v dílně osmý měsíc a je to mnohem lepší.“*

- ▶ Zvýšená podezíravost a nedůvěra (obava z opětovné ztráty zaměstnání)
- ▶ Přetrvání pocitu osobního neúspěchu, pochybnosti o vlastních schopnostech.

Pan Radim (41 let, vyučený čalouník, ČID – omezení práce v nepříznivých klimatických podmínkách a omezení hybnosti levé nohy): „Mistr mi dal za úkol vyvrtat díry do psacích stolů na šrouby. Práci mi vysvětlil. Připadalo mi, že to zvládnu. Když mistr odešel, znejistěl jsem. Nic jsem nevyvrtal. Dostal jsem strach, abych to nezkazil a šel jsem přemluvit jiného zaměstnance, ať to udělá za mě.“

- ▶ Snaha navenek „zapadnout“; upřednostňování hodnot přežití a bezpečí před vlastními zájmy, úspěchy a postavením.

Jedinec proti dlouhodobé nezaměstnanosti

- ▶ Mohou tomu zabránit? Mohou výrazně snížit riziko dlouhodobé nezaměstnanosti?
Odpověď zní „ANO“.

Charakteristiky objevující se u dlouhodobě nezaměstnaných

- ▶ Nedostatečná pracovní sebereflexe
- ▶ Snížený pocit odpovědnosti
- ▶ Neprožitá zkušenost změny zaměstnání či ztráty práce
- ▶ Nedostatečné právní vědomí
- ▶ Odborná nekompetentnost pracovníků úřadů práce
- ▶ Nedostatečné využívání zdrojů informací

Strategie boje s dlouhodobou nezaměstnaností

- ▶ Rozvoj profesní sebereflexe
- ▶ Osvojení sociálních dovedností
- ▶ Osvojení práce na počítači
- ▶ Orientace na celoživotní pracovní kariéru
- ▶ Zvýšení informovanosti
- ▶ Poskytnutí podpůrného prostředí
- ▶ Plánování pravidelných denních aktivit
- ▶ Péče o zdraví a fyzickou kondici
- ▶ Promyšlení úsporné životní strategie
- ▶ Snaha najít si na přechodnou dobu práci
- ▶ Sledování dění kolem sebe